

שימוש במדיח כלים לבשר וחלב

שי כהן-פור

ראשי פרקים:
הקדמה
בישול בשר בחלב
בליעת כלים
נותן טעם במדיח כלים
שאריות מזון במדיח כלים
הלכה למעשה

הקדמה

כיום, עם התקדמות הטכנולוגיה וכניסתה לחינו בצורה משמעותית, אנשים רבים מוחזקים במטבחם מדיח כלים. כאמור זה נבחן את דרכי השימוש לכליים בשריים וכליים חלבניים במדיח – כיצד יש להפריד בין שני סוגים הכלים השונים. לשם כך, נסביר ראשית את אופן פועלתו של מדיח כלים:

לאחר ניקוי הכלים מהלכלוך הגס שעלייהם, מניחים את הכלים במדיח על גבי מגשים מרושתים המאפשרים רוחח בין כלי לכלי. לאחר סגירת דלת המדיח, מתחילה פעולה המדיח המחולקת לארבעה שלבים:

1. המדיח מבצע שטיפה של הכלים בלבד, על ידי ממטרות אשר מתייזות את המים בלבד חיק.
2. לאחר השטיפה הראשונית, גוף חיים הקבוע תחתית המדיח מחמס את המים לטמפרטורה גבוהה ובמקביל חומר הניקוי מצטרף אל המים ומתרבע בו. לאחר סיום חיים המדיח מתייזה את המים החמים עם הסבון בעורת הממטרות על הכלים על מנת לשטפם ביותר יסודות. לאחר השטיפה בשלב זה המים מתנקזים מחוץ למדיח.

3. בשלב השלישי, לאחר ניקוז המים, המדיח מבצע שטיפה נוספת במים חמימים נקיים מסבון, על מנת לנוקות את הכלים מסבון ולסיטם את שטיפתם. גם בסוף שלב זה המים מתנקזים אל מחוץ למדיח.

4. המדיח מייבש את הכלים הנקיים על ידי שימוש בזרמי אויר חם בחילול המדיח.

גם אם נניח שאין להשתמש במדיח לכלים בשריים וכליים חלביים בו זמנית, עדין יש לנו צורך לבורר מספר שאלות של כשרות הכלים הנובעות מואופן פעולת המדיח:

1. האם יש בליעת טעם לשבח בדפנות המדיח, כך שהמדיח ייחשב ככלי בשרי או חלבני וייתן טעמו בהודהה ובכך יאסור את הכלים מהמין השני, או שאין כאן אלא נתינת טעם לפגום?

2. האם יש חשש לבישול בשר וחלב בשירוי האוכל המצתברים על מסננת המדיח לאחר השטיפה?

3. האם יש חשש של נתינת טעם בשטיפה האחרונה שמבצע המדיח? על מנת לענות על שאלות אלו נברר שלב אחר שלב את המושגים הנ"ל ואת המשתמע מהם.

בישול בשר בחלב

בגמרה במסכת חולין (קיד, ב – קטו, ב) הגمراה מבררת מהו המקור לאיסור הנאה ואיסור אכילת בשר בחלב. אחד מהלימודדים לאיסור זה היא ברייתא שנשנתה בבית מדרשו של רבי ישמעאל: "דבי רבי ישמעאל תנא לא תבשל גדי בחלב אמו ג' פעמים – אחד לאיסור אכילה ואחד לאיסור הנאה ואחד לאיסור בשול"

בבית מדרשו של רבי ישמעאל למדו את איסור הנאה ואכילת בשר וחלב מהציווי "לא תבשל גדי בחלב אמו" אשר מופיע בתורה שלוש פעמים: פעמיים בספר שמות (כג, יט; לד, כו) ובפעם השלישית בספר דברים (יד, כא). בכלל פעם שציווי זה הופיע, הוא בא ללמד גדר אחר באיסור בשר בחלב – אחד לאכילה, אחד להנאה ואחד לבישול. מכאן יוצא שגם בשול שאינו מיועד לאכילה או הנאה, אסור מן התורה. וכך גם פסקו הטור (י"ד פז) והשולחן ערוך (י"ד פז, א) הביאו בפסקיהם על פי הלימוד הנ"ל.

בליעת טעם כלים

המקור בתורה לכך שכליים בולעים את טעם המאכל המבושל בהם הוא בפרשת כל-עירין (במדבר לא, כא-כג). לאחר שבני ישראל נלחמים במדין, אלעזר הכהן מורה לעם כיצד להכשיר את הכלים אשר לקחו מהמדינים, מכיוון שהמדינים השתמשו בהם לבישול איסור:

ניאמר אלעזר הכהן אל אנשי הארץ הבאים למלחמה ואת חקת התורה אשר צנה ה' את משה. אך את סנקב ואת כסף את קנחת את פרוזל את סבדיל ואת העפרת. כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר אך גמי נקה יתחטא וכל אשר לא יבא באש תעבירו בפחים.

רש"י על פסוק כג מפרש:

תעבירו באש. דרך שימושו הגעתו, מה שתשתמשו על ידי חמין יגעילנו בחמן, ומה שתשתמשו על ידי צלי, כגון השפוד והאסכללה, ילבנו בוור: וכל אשר לא יבא באש. כל דבר שאין תsworthו על ידי האש, כגון כסות וצלחות, שתשתמשן בזונן ולא בלעו איסור: תעבירו במים. מטבחו ודיו, ודוקא כל מתקות.

אנו רואים מכאן שיש בליעת טעם בכלים; כאשר המדינים בישלו איסור בכליהם, הכלים בלעו מטעם האיסור ולכך נאסרו לשימוש ישראל עד שיעברו הכהרה כהלה, מכיוון שבישול בכלים כאשר הוא עומד באיסור אסור את המבושל בו.

עד כאן הבאנו את העניין של בליעת טעם איסור בכלים של עובדי כוכבים, אך העניין של בליעת טעם מובא גם לעניין בישול תערובת שלבשר בחלב, שגם היא נותנת טעם בכלוי ואסורת אותו. במסכת חולין (צז, א) מובאת בריתת האומרת שכלי שבושל בו בשר לא יבשלו בו חלב, ואם בישלו - התבשיל אסור אם החלב קיבל את טעם הבשר מדפנות הסיר: "דתניתא: קדרה שבשל בה בשר - לא יבשל בה חלב, ואם בשל - בנותן טעם".

השו"ע (יר"ד צג, א) פוסק כבריתא זו:

קדירה שבשל בה בשר לא יבשל בה חלב. ואם בישל בה בתוך מעט לעת אסור בנותן טעם (וצריך לשער נגד כל הקדרה). אבל אם שהה מעט לעת קודם שבישל בה הויליה נותן טעם לפנים ומותר התבשיל אבל הקדרה אסור לבשל בה לא בשר ולא חלב. הaga: אבל שאור דברים מותר.

ניתן לראות שמעבר לדברי הבריתא לעיל, השו"ע והרמ"א עליו מוסיפים דין נוספים.

בסעיף זה השו"ע מזכיר את המושג "נותן טעם לפגם", נצטרך לברר את מושג זה ומה דיננו.

נותן טעם לפגם

במשנה במסכת ע"ז (סה, ב) מובא העניין של נתן טעם: "זה הכלל כל שבנהו תנו נתן טעם אסור. כל שאין בהנאותו בנותן טעם מותר כגון חומץ שנפל על גבי גריםין". מסביר שם רשי' (ד"ה "כל שבנהו תנו") שאם נהנה מטעמו של האיסור, יכול לומר שהאיסור נתן טעם לשבח בהיתר - אסור. אבל כאשר לא נהנה מטעם האיסור, כגון החומץ בגריסין, שהחומר נתן בהם טעם לפגם - מותר.

בהמשך הגمرا (שם סז, א), הגمرا מציינת על עניין זה: "זה הכלל: כל שבנהו תנו נתן טעם כו". אמר רב יהודה אמר שמואל: הכי הלכתא, ובהמשך, אחר שדנים האמוראים בדיון טעם לפגם, אומרת הגمرا (שם סז, ב): "אמר רב כהנא מדברי כולן נלמד נתן טעם לפגם מותר". ניתן לראות שהגمرا פוסקת שאכן נתן טעם לפגם מותר. ובהמשך מבארת הגمرا שוו דעת רבי שמעון:

תניא: אחד נתן טעם לפגם ואחד נתן טעם לשבח - אסור, דברי רבי מאיר; רבי שמעון אומר: לשבח - אסור, ולפוגם - מותר.. ור"ש מי טמא? דתניא: לא תאכלו כל נבליה לאג אשר בשעריך - כל הרואה לאג קרויה נבילה, שאין רואה לאג אינה קרויה נבלה וככו.

יסוד הלימוד של רבי שמעון, שסביר שנותן טעם לפגם מותר, הוא מהה שצottaה התורה (דברים יד, כא) לחתת נבלה לגר תושב. רבי שמעון למד מפסיק זה שرك נבלה שרואה ליתנה לגר נשחתת נבלה, ואילו נבלה פגומה שאינה רואה ליתנה לגר אינה נקראת נבלה, ומשמע לכך שהיא לא אסורה, ורבי שמעון לומד מכך שדבר שטעמו פגום, מותר. הגمرا מציינת שאף שרבי מאיר וד"ל חולקים על רבי שמעון ופסקים להחמיר בנותן טעם לפגם שהוא אסור, עכ"פ גם לאחר מכן הגمرا (ע"ז סח, ב) מציינת שפסקה הלכה כרבו שמעון שנותן טעם לפגם מותר: "אמר רבא: הלכתא - נתן טעם לפגם מותר". וכן פסקו כמעט כלל הראשונים והאთרונים, וכן פוסק גם השו"ע להלכה (י"ז קג, א): "כל דבר שטעמו פגום אינו אסור תערובתו".

עד כאן ביארנו את מקור הדין לדבר שטעמו פגום שאינו אסור את התערובת. כעת יש לברר מה דין קדרה שבולע בה טעם איסור, האם גם בויה יש דין של טעם לפגם שאינו אסור, וממתי נחשב הטעם הבולע כפגום.

נותן טעם לפגם בכלים

בגמרה במסכת עבودה זורה (עה, ב) מובאת בריתא העוסקת בשימוש בכלים אכילה שנלקחו מעובדי כוכבים, האם מותר השימוש בהם לפני שהם הוכשרו כהלה. הגמורא שם חולקת כיצד מסתימית הברייתא, ומביאה שתי גרסאות שונות לסיום הברייתא:

וכולן שנשתמש בהן עד שלא יטביל שלא יגעיל ושלא ילבן, תני חדא אסור ותנייא אייך מותר, לא קשיא -azzah cam'ad notzun tem l'fegem asor v'haz cam'ad notzun tem l'fegem motzer. ולמאן דאמר notzun tem l'fegem motzer givuloi עובדי כוכבים דאסר ורחמנא היכי משכחת לה? אמר רבי חייא בר ריה דרב הונא לא אסורה התורה אלא קדרה בת יומה דלאו notzun tem l'fegem hoa. מכאן ואילך לישתרי? גזירה שאינה בת יומה משום קדרה בת יומה.

לפי גרסה אחת, בברייתא נפסק להלכה שאסור להשתמש בכלים אלו, מכיוון שננותן טעם לפגם אסור, ולפי גרסה שנייה, בברייתא נפסק להלכה שמותר להשתמש בכלים אלו, מכיוון שננותן טעם לפגם מותר. נשאלת השאלה - למי שסובר שננותן טעם לפגם מותר, איך הוא מסתדר עם פרשת כלוי מדין שהוזכרה לעיל, בה נצטו יישראל להכשיר את הכלים לפני השימוש בהם? שכן לכארה היה אפשר לפי מי שגורש שננותן טעם מותר לחכotta يوم אחד, שהרי אחרי יום אחד הטעם ייפגם ולא יאסור את התבשיל! עונה הגمراה שהתרה חילקה בין קדרה שהיא בת יומה לבין קדרה שהיא לא בת יומה - קדרה בת יומא אסורה, ושאינה בת יומה נכנסת לגדיר של notzun tem l'fegem, ומותרת לשימוש.

אם כי, גם לפי היישוב של בת יומא, עדיין קשה, כי אם אנחנו אומרים שבת יומא מותרת, מדוע שנצווה להכשיר את כל הכלים, ולא רק את הכלים שהם בני יוםם? מתרצת הגمراה שגורשו חכמים שלא להשתמש לכתהילה גם בקדירה שאינה בת יומא על מנת שלא יבוא בטעות להשתמש גם בקדירה בת יומא, ובכך יבוא לידי איסור, שהרי הטעם בדפנותיה אינו פגום. כן פוסק הרמב"ם (הל' מאכילות אסורתות יז, ד): "וכולן שנשתמש בהן עד שלא הרתייך או עד שלא הדיח ועד שלא הלבין ועד שלא הטביל מותר. שכל השומן שבהן notzun tem l'fegem hoa".

וכן פוסק להלכה מrown השו"ע (י"ד קכט, ב):

קדירה שאינה בת יומא, דהיינו ששחתה מעט לעת משנתבשל בה האיסור, הויא notzun tem l'fegem ואפיילו הכי אסרו חכמים לבשל בה, לכתהילה, גזירה אותו בת יומא; בין שבלוועה מאיסור ובא לבשל בה היתר, ובין שבלוועה מחלב ובא לבשל בה בשר, או איפכא.

מכאן לומדים הפסיקים לכל דין בישול של איסורים זה עם זה שהכלי לא אסור אלא שהוא בן יומו, שבמצב כזה הוא נותן טעם. אבל לאחר שעבר זמן מעות הבישול, והכלי כבר לא נחשב בן יומו, בדיעד התבשיל לא אסור, שהרי הוא נותן טעם לפגם, ומותר. אך למרות זאת אסור לעשות כן לכתהילה, מטעם גזירות חכמים שמא יבוא להשתמש בכלים בן יומו.

נותן טעם במדיח כלים

האם סבון כלים פוגם את טעם התערובת

בשו"ע (יו"ד צה, ג-ד) נידונים כלים בשיריים שהודחו ביורה¹ בשירית בחום שהייד סולדת בו. בסעיף ד' השו"ע פוסק שם נתנו במים החמים שבסידר אפר קודם ששמו הצללים, הכלים לא אסרים מכיוון שעל ידי האפר התערובת נותנת טעם לפגם, ולכן הטעם שבלווי הכלים הוא טעם פגום: "יראה לי שם נתנו אפר במים חמין שבירה קודם שהניחו הקדריות בתוכה אע"פ שהשומן דבוק בהן מותר דעת"² האפר הוא נותן טעם לפגם".

הש"ך והט"ז חולקים על פסיקה זו בשו"ע. הש"ך סובר שלא נמצא אצל אף אחד מן האחראנים הדיין שהאפר נותן טעם לפגם במים, והט"ז סובר שהבוריית (חומר הניקיון) שיש בה אפר שהיה עשוי ממלח לא פוגמת. אך היד-אפרים על הט"ז שם סובר שאכן הט"ז הקשה בחומר הניקיון של אוז, אך בחומר הניקיון של ימיןו, שפוגם הרבה יותר עד כדי כך שאפילו כלב לא יכול לאכול ממנו,² נראה לו שם הט"ז יודח שהחומר כזה נותן טעם לפגם ומתייר את התערובת. ואכן הרבה עובדייה יוספיetz'ל (שו"ת יביע אומר, חלק י, יו"ד סימן ד) הביא את דעת היד אפרים לעיל על הט"ז, ופסק הילכה כמותו.

העלוה מכל הנ"ל הוא שבמדיח הכלים שלנו, שעושה שימוש בחומרי ניקיון חריפים, טעם המעורבים עם הסבון פוגם את הטעם הנפלט מן הכלים עד כדי כך שהוא גורע אף לאכילת כלב, ואין מציאות של נתינת טעם לשבה כלל בנסיבות זו.

1. יורה – סיר גדול בלשון הגמרא.

2. ובמיוחד החומרים המיעודיים למדיח, מכיוון שחומרים אלה לא באים מגע עם יד אדם, היוצרים עושים אותם חריפים יותר.

גזירת חכמים על כל'ין בן יומו לעניין מדיח הכלים

כבר ציינו שהטעם לגזירת חכמים על נotonin טעם לפוגם לכתהילה, אע"פ שמהתורה מותר, הוא משומש החחש שמא ישמש בכל'ין אע"פ שאין בו טעם לפוגם. חכמים גוזרו שלא יבשלו בכל'ין שאינו בן יומו לכתהילה, מה שישקדים להשתמש בו בעודו בן יומו, כשהטעמו עדין משובח, ויבוא לידי אסור תורה. אפילו לטעם הרשב"א (תורת הבית ד, ד) שהטעם הבלוע, כאשרינו בן יומו, אינו משבח את המאכל, והרי הוא בטל ברוב ולכון מותר מן התורה – מכל מקום לכתהילה אסור מדרבנן מהגוזירה הנ"ל.

אולם, נראה שבמדיח כלים אין מקום לגוזירה זו, כיון שלא קיים שם מצב של נתינת טעם לשבח בשום אופן; תפקיד המדיח הוא לשטווף את הכלים ע"י חומר נקיוי ומים, ולכן השימוש הרגיל והקבוע של המדיח הינו על ידי דבר פגום בלבד, ולפיכך נראה שאין מקום להחלה גזירת חכמים על נotonin טעם לפוגם בכל'ין שאינו בן יומו, מכיוון שאין שום חשש שיבוא להשתמש במידיח בזמן שהוא בן יומו, היהות ולא קיים מצב כזה. במקרה כזה, נסיק שנotonin טעם לפוגם מותר – אף לכתהילה.

וכן הרשב"א בתורת הבית, בעניין הגעלת כלים שאינם בני יומן, פוסק שבהגעלת כלים בני יומן גם אם אין בהם פי שישים כנגד הכל'ין,³ ההגעה מועילה. זאת כיון שבכל'ין שאינו בן יומו הטעם הוא לפוגם, ומהים בהם אנו מגעלים את הכל'ין מקבלים טעם פגום מלכתהילה, ואף אם טעם זה חזור ונבלע בכל'ין, הוא אינו אוסרו, מכיוון שגוזירת חכמים חלה רק כאשר הטעם היה משובח ולאחר מכן נפגם, אך במקרים שקיבלו טעם פגום מהההתקלה, לא גוזרו חכמים.

וכן כתב הרב יצחק יוסף ביליקוט יוסף (איסור והיתר כרך ג', י"ד סימן פט), והוסיף את דברי הרשב"א בתורת הבית⁴ לעיל, ולמד מדבריו לעניין מדיח, שאין בו מציאות של נתינת טעם לשבח, הטעם הבלוע במידיח הוא פגום מעיקרו, ולכון גזירת חכמים שמא יבוא להשתמש בו שהוא בן יומו לא תחול עליו. העולה מכל מה שדיברנו

³ כאשר יש בהם אשר משתמשים בהם להגעה כמותה של פי שישים מנפח הכל'ין, או גם אם יפלט טעם משובח למים הוא יתבטל בשישים, מכיוון שיש בידינו כלל שטעם מתבטל בשישים (שו"ע יו"ד קוו).

⁴ תורת הבית ד, ד: "וכן אפשר עוד להגעל כל'ין שאינו בן יומו ובכל'ין אסור והוא שלא יהיה בן יומו. ואין משגיחין בשיעור המים שהרי כל מה שנפלט בין הוא בין הכל'ין ש מגעלין בתוכו לפוגם הוא ואע"פ שחוזר ובולע אין בכך כלום ונotonin טעם לפוגם מותר. ואם תאמר אם כן מה הועלנו ולהלא אף קודם הגעה מה שבתוך הכל'ין פגום הוא ואפי' הכי צרי' הגעה. לא היא דחתם תחילת בליעתו מן המשובח היה ורואין לנו כאילו הוא בשחווע עד שיפלוט שחשו להם חכמים שאם אתה מתר לו להשתמש בו לאחר יומו יבא להשתמש בו אפילו ביוםו אבל כל שבולע מן הפוגם מותר".

הוא שבמדיח כלים, בו נעשה שימוש בחומר נקיי המורכב מחומרים כימיים חរיפים, המתערכבים עם המים מיד עם כניסה למדיח, חומרי הנקיי פוגמים את המים, וכך ניתן להזירם למאב שיחיו ורואים אפלו לכלב. בכך מילא החובים מים אלה לפוגמים העיקריים - וכל מה שבא ברגע איתם - שירוי אוכל, הכלים עצם ודפנות המדיח, הם בולעים טעם פגום העיקרי. לפיכך גוזרת חכמים בכללי שאיןו בן יומו לא חלה על המדיח, ואין למדיח לא שם כלי בשרי ולא שם כלי חלב, עד כדי שהמדיח ייאסר לשימושו מן השוני, אפלו לכתהילה.

חשיבות ציון, שכל האמור לעיל בדבר על מכונה בה השטיפה הראשונה נעשית במים קרים, ולאחר מכן, בשטיפה בה המים מתהממים לטמפרטורה גבוהה, חומרי הנקיי מתערכבים במים ופוגמים אותם בטרם הגיעם לחום המינימאלי שיוביל לתת טעם (חום שהיד סולדת בו⁵). אך במקרה שהשטיפה הראשונה במדיח, שנעשית ללא חומר נקיי, נשית במים חמימים, ככל האמור לעיל לא תקף על מכונה זו והמדיח יקבל טעם בשר ויהפוך ל"כלי בשרי", מכיוון שהמים נקיים מחומר נקיי ויש בהם מציאות של נתינת טעם לשבח.

נתינת טעם בשטיפה האחרונה במדיח

כפי שציינו, השטיפה الأخيرة במדיח, הנעשית כשהכלים כבר עברו את שלב ההדחה עם חומר נקיי וכעת הם נקיים, מתבצעת במים חמימים ונקיים מסבון, ושהלנו האם יש חשש של נתינת טעם בשטיפה זו. במצבות של הגمراה, כדי להדיח כלים היו לוקחים סיר גדול ומרתיחים בו מים, ובעזרת המים הרותחים היו מנקיים בתוך הסיר את הכלים האחרים.

התוס' במסכת חולין (קיא, ב תדר'ה "הלכתא" בסופו) מדבר על מקרה של שטיפת כלים בו הודהו קערות המשמשות לבשר במחבת של חלב בכל רASON, כלומר שהרטיחו מים במחבת החלבית והכניטו לתוכה את הקערות הבשריות. התוס' כתובים שכאשר גם הקערות הבשריות וגם המחבת החלבית בנות יומן, יש לאסור את הכלים משנה טעמי:

1. הקערות הבשריות נוגעות במחבת החלבית ובולעות ישר ממנה וכן להפוך, וכן אין כאן את הגורם הקשור של המים אלא הטעם עובה ישירות מכללי.

5 הדעה הרווחת היא על פי פסק הגרש"ז אויערבך זצ"ל שטמפרטורה זו היא 45 מעלות צלזיות.

2. אפילו אם נאמר שהקערות לא נוגעות במחבת, עדין הכלים נכנסים יחד ומתערבים יחד במים רותחים בכלי ראשון, ולכן המים מיד מקבלים טעם חלב וטעם בשר, ולמרות שטעם זה הוא שני, המים נאסרים ואוסריםchorah את הקערות ואת המחבת.

הרא"ש (חולין סי' כט) חולק על התוס' הנ"ל. הרא"ש סובר שגם כאשר הכלים הם בני יומן, מותר להדיח את הכלים הבשריים בתוך המחבת החלבית, בתנאי שלא יהיו דבוק שומן מהאוכל לכלים, שבמקרה כזה יש חשש שהשומן מהבשר יגע בכלי החלבי ויאסור אותה ואו הכל יאסר.

השו"ע (י"ד צה, ג) פוסק כרא"ש, וסובר כמוهو שבמקרה שהביבא התוס', הכלים מותרים אפילו אם הם בני יומן, אם ברור לו שלא היה שום שומן דבוק עליהם, אך מוסיף עליו שאפילו אם היה שומן דבוק על הכלים, אם היה במים בהן רחצו את הכלים פי שישים מכמות השומן, או עדין הכלים מותרים.

הרמ"א שם בהגה סובר כתוס', שהכלים במקרה זה נאסרים, אך הרמ"א מוסיף מקרה: "אבל אם הודחו זה אחר זה או בכלי שני אפילו ביחיד הכל שרוי". הרמ"א סובר שהאיסור הוא רק במקרה שהכלים הודחו יחד, אך מותר להדיח כלי בשר בנפרד וכלי חלב בנפרד (אפילו בכלי ראשון, ט"ז ס"ק יא). הגרא"א (ס"ק יח) כותב על כך שלא שייך במקרה זה הטעמים שהביבא התוס'.

הбанנו לעיל את פסיקת השו"ע בי"ד, אך בא"ח (תנוב, ב) נפסק אחרת: "יש ליזהר מההגעליל כלי הבשר וכלי חלב ביחיד אלא אם כן אחד מהם איינו בן יומו. (וכל שכן כלי של איסור. על כן נהגו שלא להגעיל שום כלי בן יומו)". יש כאן סתירה בדבריו השו"ע; כאמור, י"ד המחבר מתייר הדחת כלי בשר וחלב ביחיד כשהם נקיים, אפילו כשהן בני יומן, אך בא"ח פוסק המחבר שיש להיזהר מלשלוחות כן. הש"ץ במקומם (שו"ע י"ד צה, ג) מיישב את הסתירה ועונה שהפסיקה בטור או"ח היא ההלכה לכתהילה, והפסיקה בטור י"ד היא בדיעד.

הפרי חדש (שו"ע או"ח תנוב, ב) גם כן הביא בפירושו את הסתירה לעיל, ציין בדבריו את יישוב הש"ץ, דחה את סברתו והציג סברה אחרת: כאשר יש לנו כלי שאנחנו רוצחים להגעילו לפסה, מותר להגעילו אפילו כשהוא בן יומו כאשר ההגעלה נעשית לפני זמן איסור חמץ, דהיינו פסה, שהרי אם נגעיל לפני פסה, בזמן ההגעלה הכלוי יפלוט למים טעם חמץ, אך באותה שעה אין עדין איסור חמץ, ולכן טעם מותר, ולאחר שהטעם שנפלט נבלעchorah בכלי יש כאן נתון טעם בר נתון טעם

דහיתרא.⁶ הפרי חדש כותב שניתן ללמידה מדין זה להתריר הגעלת כלי בשר וכלי חלב ביחיד, אפילו לכתהילה, מכיוון שבשעת ההגעה בכל כלי בלוע טעם בפני עצמו, שהוא לבדו מותר. כמו כן, הוא כותב שיתכן שהסיבה לסתירה בפסקות השונות היא משום שהשו"ע חשש לכתהילה להחמיר לדעת מי שסוברים שבמקרה של הדחת כלבי בשר בתוך סיר חלביא לא שייך נ"ט בר נ"ט דהיתרא, מכיוון שבאותו הרגע יש במים גם טעם חלביא וגם טעם בשרי. הבאר היטב (שם, ד"ה "שם כלבי") סיכם בפירושו את עונין הסתירה ואת תירוצי הש"ך והפר"ח:

וש"ך י"ד סי' צ"ה מבקשת מאדמרין שם קערה בשר שהודחו ביורה חולבת מותרת. ותירץ דהתם דיעבד ובפר"ח דחה סברתו הלא هو נ"ט בר נ"ט דהיתרא אלא דמסיק דוחומרא לכתהילה הוא לשברת פוסקים שלא מיקרי נ"ט בר נ"ט כי הטעמים מתחברים בפעם אחד במים.

ניתן להשווות מקרה זה לנידון אצלנו בשיטתה האחורה במדיח כלים; ניתן לומר שליפוי השו"ע על פי סברת הפרי חדש, יהיה מותר לנו להדיח את הכלים הבשריים והחלביים אף ביחיד במדיח כלים, אם אין בהם שומן שדבוק אליהם, שהוא המקרה בשיטתה האחורה במדיח. לעומת זאת, על פי סברת הש"ך, לא נתיר זאת. לעומת זאת לפיה הרמא, לא נתיר את הדחת הכלים יחד (בשרי וחלבי), אך נתיר להדיח את הכלים אחד לאחר השני.

שאריות מזון במדיח כלים

הזכרנו בהקדמה את עניין השאלה לגבי השאריות המ茲טברות על מסננת המדיח, האם יש חשש של בישול בשאריות אלו? בנידון זה פוסק הרמא בהגה שבשו"ע (י"ד פז, ו):

עוד כתבו דהכלי שעושין בו מים לחיפוי הראש אין לשמש בו דuousין אותה מאפר שלל הכירה ורגילות הוא להתערב שם בשר וחלב וכן יש לאסור גם כן להשתמש מן הקדרות של תנוריהם שכובית החורף משום דנטוזים עליהם לפעמים בשר וחלב מן הקדרות שמבללים בתנוריהם ובדייעבד אין לחוש בכלל זה ואף לכתהילה אין בזה אלא חומרות בעלמא והמייל לא הפסיד.

⁶ נוטן טעם בר נידון טעם דהיתרא – כאשר הטעם עובר מהאוכל פערמים מקום למקום. הגمراא בחולין (קייא, א) מביאה דוגמה – דגים שמיד לאחר בישולם, הונחו כ奢ם רותחים בקערה בשירת נקייה, האם לאחר מכן ניתן לאוכלים עם מאכל חלביא. להלכה נפסק שמותר, אך יש מחלוקת האם זה מותר לכתהילה או רק בדייעבד.

הרמ"א מצין שיש אומרים שמתחת לכירה שմבשלים בה גם מאכלים בשריים וגם מאכלים חלבניים יש אפר. אל אף זה שמתחת לכירה נופלים שאירועות חלב ושרairoת בשר מהבישולים, ולכן אסור להשתמש באפר זהה לחיפוי הראש⁷ מכיוון שיש בו תערובת אסורה של שאירועות בשר וחלב שהתערבו יחד בחום גבואה. אך הרמ"א מצין שאין עניין להחמיר בזה אפילו לכתילה, מכיוון שמדובר באפר, ואין שם ממשות טעם בשר בחלב כלל, ולכן לדעת הרמ"א מדובר בחומרות, ואין בהקללה זו כל הפסד.

לענינו, גם בשאריות המצתברות על מדיח הכלים, יוכל לומר ששאריות המזון נפגמות מחומר הנקוי שנפגעו בהן, כמו שאמרנו על עניין נתינת הטעם במדיח, שהטעם פגום בגלול חומר הנקוי החrif.

מכיוון שחומר הנקוי נפגעו בשאריות האוכל, טעם נפגם והן נפסלו מאכילת כלב, ולכן אין עניין בישולبشر בחלב בחתיקות אלו, מכיוון שהערובם שלהם הוא נותן טעם לפגם כבר מהתחלת, ובזה התרנו.

אולם, הרב יצחק יוסף (ילקוט יוסף, אישור והיתר, ברוך ג' סי' פ"ט הלכה פ"ו) כותב שאם יישארו על הכלים חתיקות מזון גדולות מדי, יש לחוש שמא טעם חתיקות אלו לא ייפגם ואו בשטיפה האחורה הנעשית בהם חמים חתיקות אלו יתבלשו מכיוון שטעמים ראויים החמים נקיים מסבון, ולכן קבע שיש להסיר את שאירוע המזון הגדולות מחשש שלא ייפגמו על ידי חומר הנקוי, וימצאו מבשלות.

הלכה למעשה

חשוב לציין שהתייחסות הפטורים למדיח כלים בימינו היא רק לגבי מדיחים שבהם השטיפה הראשונית לא נעשית במים חמים נקיים מסבון, ושבשטייפה בה המים מתחממים חומר הנקוי מתערכבים במים לפנייהם התהממו.

במדיחים אשר מבצעים שטיפה ראשונית במים חמים נקיים מסבון לא ניתן להתריר שימוש לבשר וחלב מכיוון שבמדיחים אלו נפלט טעם שאינו פגום מהכלים והופך את המדיח לכלי בשרי או חלבני. כל אדם צריך לבדוק מול היצרן או היבואן של המדיח את אופן פעולתו, על מנת לדעת האם אופן פעולה המדיח מתאים לפסיקות המנוירות כאן או לא.

⁷ זו דוגמא שהיתה שכיחה בימיهم. הכוונה היא לכל סוג שהוא של הנאה.

הרב משה פינשטיין זצ"ל בשו"ת אגרות משה נתן מספר תשובות בעניין מדיח כלים לבשר וחלב:

בתשובה מתאריך ב' שבט תשכ"ד (יו"ד ח"ב, סי' כח) הרב רושם שלכתהילת צרייך שיהיו מגשים נפרדים להנחת הכלים הבשריים, ומגשים נפרדים לכלים החלביים, מכיוון שיש חשש שאולי נשארים שיררי מזון על המגשים גם לאחר השטיפה, במียוד במקום המיועד לסקום, ואו בשעה שנייה את הכלים מן המין השני עלול להיווצר מצב שבגלל המים החמים הכלים יבלעו טעם מן המין השני. מוסיף הרב שאין לסמו על כך שהאדם ינקה את המגשים בעצמו לאחר השטיפה מכיוון שבמי אדם לא רגילם בכך ויש חשש שישכחו לבדוק ולנקות את המגשים בין הדחה לדחה. בתשובה נוספת מיום כ"ד שבט תשל"ב (יו"ד ח"ב, סי' כט) הרב מוסיף שבניגוד לשאorias מזון על המגשים של הכלים שהוא חושש להן, הוא לא חושש לשאorias מזון שאولي דבקות על דפנות המדיח, מכיוון שהן רוחקות מהכלים.

ציינו לעיל בעניין נתינת טעם בשטיפה האחורה במדיח את פסיקות השו"ע והרמ"א לגבי הדחה דיןית של כלים בשריים וחלביים, ונינתן לראות אצל פוסקים בני זמנו התאמאה לפסיקות השו"ע והרמ"א לגבי מדיח כלים:

בהמשך לפסיקת הרב פינשטיין בשו"ת אגרות משה לעיל, הרב פוסק כרמ"א (יו"ד צה, ג בהג'ה) ומתייר הדחת הכלים באותו מדיח זה לאחר זה, ומוסף שלמרות שבדייעבד התיר להשתמש באותו המים גם להדחה הבשרית וגם להדחה החלבית, ראוי לכתחילה במקומות שיש נגישות למים להחליף את המים בין הדוחות.⁸ הרב ציין בנוסך שכדי להדיח את המדיח במים רותחים בין הדחה החלבית להדחה בשרית אם יש פנאי לזה.

הרב עובדיה יוסף זצ"ל התייחס גם כן לעניין השימוש במדיח בבשר וחלב (שו"ת יביע אומר ח"י, יו"ד סי' ד) ולענין השטיפה האחורה פסק כשו"ע (יו"ד צה, ג) שבמידה והכלים נקיים משומן ניתן להדיח את הכלים הבשריים והכלים החלביים ביחד,⁹ אך כדי להדר יותר בעניין, עדיף להדיח בזה אחר זה, וציין שם את שו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב, סי' כח-כט) שם הצריך הרב פינשטיין זצ"ל להדיח את הכלים החלביים והבשריים בזה אחר זה וציין שטוב לחוש לדבריו.

⁸ בימינו שהמים במדיח מתחלפים אוטומטית בין הדחה להדחה אין חשש בעניין זה.

⁹ הרב עובדיה יוסף זצ"ל מציין בסימן שם את העניינים שהזכירנו גם כאן, שהטעם נגם מלכתהילת ע"י חומריו הנקיוי החוקים ואת השטיפה האחורה הנעשית במים חמימים כשהכלים נקיים.

הרבי יצחק יוסף בילקוט יוסף (איסור והיתר ג, פט פו) פוסק להלכה שמותר להדייח כלិ בשאר וכלי חלב אחד לאחר השני, ואפילו באותו יום, אך רק אם מקפידים להסיר שאריות מזון גדולות מן הכלים, מכיוון שיש חשש שם בגל גודלן הן לא יפגמו מהומר הניקוי, ובשתיפה האחורה המבוצעת במים חמימים נקיים מהומר ניקוי הן יהיו ראויות למאכל ונבוא לידי בישולبشر בחלב.

על מנת להימנע מחשש בישול בשאריות המזון נשארות על מסנתת המדיה, אפשר ללמדך פתרון אפשרי מפסקת הרב פיינשטיין זצ"ל (י"ד ח"ב, סי' כח) - הזכרנו לעיל שהרב פסק שיש להשתמש במגשי כלים שונים לשריים לכליים חלביים מכיוון שיש חשש לשאריות מזון הנשארות על המגשים, ואפשר ליישם פסיקה זו גם על מסנתת המדיה - ניתן להחליפה את המסנתת בין הבדיקות השונות, או לפחות להקפיד לנוקות את המסנתת בין הבדיקות השונות, ובכך להימנע מהגעה לביעיות בעניין בישול השאריות, וכן מורה לעשות ספר הכשרות כהלכה (להלן' בשר וחלב הלכה מ).

